

## ДІАГНОСТИКА ТВОРЧОСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

**В.П. Чорноус**

*У статті проаналізовані основні теорії, з проблеми творчості, творчої діяльності, сучасний стан та перспективи розвитку творчої особистості. Визначені провідні підходи до вивчення поняття творчість, що в науковій літературі мислиться як здатність людини створювати з наявного матеріалу дійсності на основі пізнання закономірностей об'єктивного світу нову реальність, яка відповідає різноманітним суспільним та особистим потребам.*

**Ключові слова:** творчість, творча діяльність, діагностика творчості, творча особистість.

## ДИАГНОСТИКА ТВОРЧЕСТВА: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

**В.П.Чорноус**

*В статье проанализированы теории, предметом исследования которых являются проблемы творчества, творческой деятельности, современное состояние и перспективы развития творческой личности. Проанализированы главные подходы к изучению понятия творчество, которые научной литературе мыслится как способность человека создавать из имеющегося материала действительности на основе познания закономерностей объективного мира новую реальность, отвечающую разнообразным общественным и личным потребностям.*

**Ключевые слова:** творчество, творческая деятельность, диагностика творчества, творческая личность.

## DIAGNOSIS OF CREATIVITY: CURRENT STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

**V.P.Chornous**

*The focus of this research is in the area of creativity. The review of related literature concerned the theories of creativity. The paper describes the object of study which includes the problems of creativity, creative activity, modern state and prospects of development of creative personality. The author analysed the main approaches to the study of the concept of creativity, which is thought of as a person's ability to create a new reality that meets a variety of social and personal needs from the existing material fact on the basis of knowledge of the laws of the objective world. Complication of the phenomenon appears yet and that only essence determination of work does not exist. The findings from this research provide evidence that creativity is the higher form of psychological activity, independence that generates something qualitatively new and distinguished by the uniqueness and original results achieved.*

**Key words:** creativity, creative activity, diagnostics of creativity, creative personality.

На сучасному етапі розвитку суспільства, який позначений інтенсивними перетвореннями системи освіти України, а також інтеграцією до світового освітнього простору, проблема творчої особистості є однією із найбільш актуальних. Освіченість, інтелект, духовність, моральне здоров'я, творчий потенціал, професіоналізм стають сьогодні визначальними умовами успіху людини і передумовою прогресу суспільства.

Суспільний, науковий і творчий прогрес породжується діяльністю мільйонів творчих особистостей. На початку третього тисячоліття перед людством постала проблема складності й багатовимірності усіх процесів, що відбуваються в соціальних, економічних і духовних сферах життя. Перед людством все частіше постають завдання досягнути таємниці всесвіту. Останнім часом проблема творчості досліджується як одна з основних проблем наукового мислення, його соціальних умов, напрямів і технологій, творчих можливостей для самореалізації особистості.

У літературі трапляються різні визначення поняття творчості. Так, творчість розуміють як успішний злет думки за межі невідомого. Вона доповнює знання, сприяючи створенню речей, які не були відомі раніше. Найбільш узагальненим є визначення творчості як діяльності, котра породжує щось якісно нове неповторне, оригінальне, яке має суспільно-історичну унікальність.

Проблеми творчості перебувають у центрі уваги багатьох дослідників. Сьогодні відомі чимало наукових студій, присвячених проблемам формування творчої особистості та близьким до неї проблемам творчості у сфері моралі, виховання, гуманності, життєтворчості. У сучасній психологічній літературі існують різні підходи до визначення суті та змісту поняття творчості (Д.Богоявленська, В.Дружинін, О.Матюшкін, Я.Пономарьов, С.Рубінштейн, О.Тихоміров та ін.). У більшості з них цей феномен розглядається як процес, що має певну специфіку та призводить до створення нового. Вивченню

творчості як форми прояву внутрішньої сутності людини були присвячені роботи В.Андрєєва, Д.Богоявленської, В.Кан-Каліка, О.Лука, В.Моляко, Я.Пономарьова, М.Поташика, Б.Теплова.

Ідея творчості, яка визначається як досягнення людиною чогось значимого та нового, такого, що змінює світ, також є провідною в концепціях зарубіжних психологів Ф.Баррона, Х.Грубера, С.Девіса, Р.Стернберга, Т.Тардіфа, Дж.Гілфорда, П.Торранса, К.Тейлора, Д.Фелдмана, Б.Хеннесі, які визначають єдність креативного процесу, продукту, особистості та середовища.

Хоча спроби виявити закономірності творчості беруть свій початок у стародавні часи, творчість залишається ще недостатньо вивченою та дослідженою сферою. Визначення недосліджених аспектів загальної проблеми обумовлюють гостру потребу в теоретичному обґрунтуванні та діагностиці творчості як важливого чинника становлення особистості, визначення форм прояву та характеристик творчої особистості.

**Метою** нашої статті є аналіз поняття «творчість», визначення її сутності, показників та структурних компонентів.

На сучасному етапі розвитку суспільства проблема творчості є особливо важливою з огляду на те, що саме такі поняття, як талант і творча обдарованість особистості виступають нині умовою та одним із визначальних чинників інтенсивного економічного розвитку держави.

Розглянемо основні підходи до тлумачення поняття «творчість» різними ученими. Так, більшість науковців визначають творчість як системне явище, певну сукупність взаємопов'язаних елементів: творчі здібності, творчий процес, ступінь індивідуального розвитку творчих здібностей, якостей особистості, що забезпечують творчу діяльність, яку можна стимулювати й спрямовувати в певну систему. Л.Виготський [2], Я.Пономарьов [6], С.Рубінштейн [8] вважають найважливішими у формуванні творчої особистості психологічні аспекти творчості, внутрішні процеси, а механізм уяви, сприйняття, фантазії, волі – основою творчої діяльності. У наукових працях В. Моляко [5] висвітлено питання управління процесом творчості, створення умов, які б забезпечували інтуїтивне осягнення ідей розв'язання проблеми; створення творчого клімату в науковому, педагогічному та студентському колективах; запропоновано особливі евристичні прийоми розв'язання творчих завдань, форми стимулювання творчої активності людини.

Д.Богоявленська вважає, що розвиток діяльності за ініціативи самої особистості і є творчістю. Ще однією ознакою творчості дослідниця називає її вплив на суб'єкти діяльності: людина створює щось нове, соціально значуще й паралельно відбувається її розвиток [1]. Я. Пономарьов узагальнено розкривав сутність поняття «творчість», визначав її як «механізм продуктивного розвитку», при цьому зазначаючи, що критерій творчості виступає показником розвитку, а новизна не є вирішальним критерієм, який визначає таку діяльність [6].

Відомий американський психолог Е. Торренс на основі аналізу наявних визначень творчості виділив такі її загальні ознаки, як: наявність новизни, оригінальність, уміння бачити й встановлювати різні взаємозв'язки, здатність знаходити аналогії як суттєвий елемент творчого мислення; вміння комбінувати й вибирати з багатьох можливостей, а потім синтезувати та пов'язувати елементи новим оригінальним шляхом; проблемність мислення (пошук, постановка та розв'язування нових питань і проблем) [10].

Американський психолог Дж. Гілфорд у середині ХХ століття відмітив: «Жоден феномен або предмет, стосовно якого психологія несе єдину в своєму роді відповідальність, не ігнорувався так довго та не став вивчатися так жваво як творчість» [9].

Девід Перкінс виділив п'ять етапів творчого мислення: 1) тривале дослідження, яке є довгим і безуспішним вивченням предмета; 2) мало відчутний прогрес, у розв'язанні завдання спостерігається дуже незначне просування вперед; 3) подія – поштовх, яка є випадковою подією, що передуює інсайту; 4) спалах думки, який виникає миттєво й забезпечує розв'язання завдання; 5) перетворення дійсності, коли явний прорив докорінно змінює не тільки світогляд людини, але й довколишню фізичну реальність.

Особливість підходу до творчості Девіда Перкінса в тому, що він звертає увагу на вибуховий характер творчого мислення. Здатність людини опанувати технології цього мислення й уміло застосовувати їх лежить в основі геніальності. Дослідник вважає, що в основі такого мислення – загальні закони еволюції, яка здійснюється згідно з теорією акцентованої рівноваги за допомогою спалахів, що вінчають періоди відносної стабільності [4].

Отже, у науковій літературі з психології найбільш частотним є трактування творчості як діяльності, результатом якої постає створення якісно нових матеріальних і духовних цінностей. Утім, творчість також мислиться як здатність людини створювати з наявного матеріалу дійсності на основі пізнання закономірностей об'єктивного світу нову реальність, що відповідає різноманітним суспільним та особистим потребам і має прогресивний характер.

Творчість варто вважати складною психічною діяльністю людини, кожен етап якої визначається своїми психологічними особливостями. Творчість розпочинається з постановки завдань, які ще не мають розв'язання. Пізніше здійснюється пошук рішення. Повноцінною творчістю стає не лише тоді, коли в

людини виникають ідеї, а коли ці ідеї перетворюються на продукт, який є надбанням суспільства та доступним для сприймання, розуміння й оцінки іншими людьми. Розвиток творчості пов'язаний із структурним і функціональним оновленням діяльності, перетворенням її в дещо нове, більш досконале, виражене в нових результатах праці. Творча особистість реалізується через розкриття закладеного в ній творчого потенціалу, під яким розуміють обдарованість як готовність до здійснення різних видів діяльності, так і можливий рівень їх продуктивності [1, С.25].

Велику увагу творчості приділяв відомий психолог В. Роменець, оскільки вважав цю проблематику «центральною» щодо повного кола проблем людського життя, оскільки саме в творчості відбувається формування людини, і саме через творчість стає важливим вияв її неповторної індивідуальності.

Психологія творчості як система знань про природу й механізми розгортання творчого процесу постає необхідною тоді, коли вона здатна розв'язувати проблеми конкретної людини, що живе реальним життям. А тому головне завдання психології творчості – надати особистості, що підростає, необхідну допомогу стосовно того, як слід рухатись у напрямі до розгортання своїх творчих можливостей [7].

У наукових дослідженнях сучасного етапу спостерігається тенденція до переходу від розроблення загальної теорії творчості до перетворення шляхів навчання творчій діяльності. Утім, безпосередньо проблема навчання творчості позначена внутрішніми суперечностями. Оскільки феномен творчості передбачає створення якісно нового явища, якого раніше не існувало. Тому не можна навчати тому, що не створено, але можна навчити механізмам його створення, сформуванню здатності до творчої діяльності, її рушійні мотиви.

Творчість – вища й специфічна форма розвитку. Творча активність стає атрибутом відображення, яке досягло рівня свідомої людської діяльності. Вихідним формам відображення на рівні окремого суб'єкта – відчуттю, сприйманню, уявленню – можна представити у відповідність форми творчої діяльності – уявлення, фантазію, інтуїцію.

Складність вивчення творчості зумовлена високим ступенем суб'єктивності процесів та заглибленням суб'єктів творчості у проблеми, що розв'язуються. Складність явища виявляється ще й у тому, що єдиного сутнісного визначення творчості не існує.

Слід розрізняти об'єктивну та суб'єктивну сторони творчості. З об'єктивного погляду творчість визначається її кінцевим продуктом – науковим відкриттям або новизною наукового дослідження, написанням художнього твору, розв'язанням нового завдання тощо. З суб'єктивного погляду творчість визначається самим процесом, незалежно від значущості продукту, тобто психічними процесами, які є характерними для творчості. Об'єктивною основою творчості є необхідність пристосування людини в різноманітному світі, щоб забезпечити подальший розвиток.

Д. Богоявленська в ході дослідження проблеми формування творчої особистості виокремила особливу одиницю аналізу творчості. На думку дослідниці, одиницею аналізу творчості можна назвати таку, що відображає пізнавальні й мотиваційні характеристики особистості у їхній єдності. Відтак, аналізована одиниця – це інтелектуальна активність, фундамент якої становлять інтелектуальні здібності [1].

Педагогічна енциклопедія визначає творчість як «вищу форму активності та самостійної діяльності людини» та оцінює її «за соціальною значущістю та оригінальністю».

Під час опрацювання проблеми формування творчої особистості О. Лук акцентував увагу на таких її якостях: незалежність суджень, критичність, готовність до ризику, імпульсивність, сміливість рішення, вміння бачити проблему, захопленість справою, позитивна самооцінка, почуття гумору. Комплексне поєднання згаданих якостей, на думку вченого, забезпечує формування творчої особистості [3].

Сучасна психологія виділяє декілька сторін творчого процесу: постановка питання, яке вимагає творчої відповіді (уміння побачити проблему); мобілізація необхідних знань та досвіду для визначення попередньої гіпотези, шляхів та способів розв'язання задачі; спеціальні спостереження та експерименти, їх узагальнення у вигляді висновків; оформлення думок та образів, що виникли, у вигляді логічних, образних, графічних, предметних структур.

Погоджуємось із представленими вище висновками вчених та підкреслюємо, що основними якостями, які визначають творчу особистість, є: наполегливість, енергійність, ініціативність, оригінальність, винахідливість, упевненість, гнучкість, прагнення до самоствердження та самовдосконалення.

Творча людина здатна самостійно відчувати необхідність нових підходів, визначати назрілі проблеми та знаходити нетрадиційні, оригінальні, відмінні від загальноприйнятих шляхи їх розв'язку. Творчість мислення дозволяє особистості створювати різноманітні креативні «продукти» як результати творчого інтелектуального процесу (відкриття, винаходи, гіпотези, створення нового інтелектуального та творчого продукту тощо). Творча особистість усвідомлює проблему, її значення й наслідки тоді, коли іншим це недоступно, шукає розв'язання проблеми (у відмінних від традиційних або загальноприйнятих напрямках і

формах) і знаходить його. Така творча особиста здібність людини є джерелом новаторства в багатьох сферах суспільної діяльності. А ґрунтується творча продуктивність на таких особистісних якостях: незалежність поглядів, оцінок, суджень; нестандартність схем і моделей мислення; демократичність поведінки, інтелектуально-емоційна відкритість до всього нового, незвичного, неймовірного, активне сприйняття проблемних ситуацій, прагнення до самореалізації та постійного самовдосконалення.

У наукових дослідженнях сучасного етапу спостерігається тенденція до переходу від розроблення загальної теорії творчості до перетворення шляхів навчання творчої діяльності. Утім, безпосередньо проблема навчання творчості позначена внутрішніми суперечностями. Оскільки феномен творчості передбачає створення якісно нового явища, якого раніше не існувало. Тому не можна навчати тому, що не створено, але можна навчити механізмам його створення, сформуванню здатності до творчої діяльності, її рушійні мотиви.

Вивчення психолого-педагогічної літератури з обраної проблеми дало підстави констатувати, що жодна із запропонованих класифікацій творчої особистості не є універсальною, оскільки творчість практично не піддається кінцевому визначенню. Загалом аналізоване поняття є настільки багатоаспектним, що має низку тлумачень своєї сутності. Творчість пов'язана з діяльністю людини в певній сфері науки, культури чи виробництва. Творчістю слід вважати вищу форму психічної активності, самостійності, яка породжує дещо якісно нове й вирізняється своєю неповторністю й оригінальністю. Творчість зароджується там, де наявний синтез глибоких та міцних знань з досвідом практичної діяльності, який сформувався в процесі самостійної роботи або запозичений з досвіду роботи колег.

### Література

1. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность и творчество / Д. Б. Богоявленская. – Ростов, 1982. – 185 с.
2. Выготский Л. С. Воображение и творчество в школьном возрасте / Л. С. Выготский. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1956. – 519 с.
3. Лук А. Н. Мышление и творчество / А. Н. Лук. – М. : Политиздат, 1976. – 144с.
4. Майданов А.С. Процесс научного творчества / А. М. Майданов. – М. : Наука, 1983. – 253 с.
5. Моляко В.О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема / В.О.Моляко // Психологія суспільства. – 2007 – №4. – С. 6-10.
6. Пономарьов Я. О. Психологія творчості і педагогіка / Я. О. Пономарьов. – М. : Педагогіка, 1976. – 280 с.
7. Роменець В.А. Психологія творчості / В.А. Роменець. – К., 1971.
8. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – 469 с.
9. Фокин Ю.Г. Преподавание и воспитание в высшей школе. Методология, цели и содержание, творчество : Уч. Пособие / Ю.Г. Фокин. – М., 2002.
10. Torrance E.P. The nature of creativity as manifest in its testing / Ellis Paul Torrance// R. Sternberg, T. Tardif (eds). The nature of creativity. – 1988. – P. 43-75.

### References

1. Bogoyavlenskaya D. B. Intelektualnaya aktivnost i tvorchestvo / Bogoyavlenskaya D. B. – Rostov, 1982. – 185 s.
2. Vyigotskiy L. S. Voobrajenie i tvorchestvo v shkolnom vozraste / L. S. Vyigotskiy. – M. : Izd-vo APN RSFSR, 1956. – 519 s.
3. Luk A. N. Myishlenie i tvorchestvo / Luk A. N. – M. : Politizdat, 1976. – 144s.
4. Maydanov A.S. Protsess nauchnogo tvorchestva / A. M. Maydanov – M. : Nauka, 1983. – 253 s.
5. Molyako V.O. Tvorchyyu potentsial lyudyiny yak psykhologichna problema / V.O.Molyako // Psykholohiya suspil'stva. – 2007 – №4. – S. 6-10.
6. Ponomar'ov Ya. O. Psykholohiya tvorchosti i pedahohika / Ponomar'ov Ya. O. – M. : Pedahohika, 1976. – 280 s.
7. Romenets' V.A. Psykholohiya tvorchosti / V.A. Romenets'. – K., 1971.
8. Rubinshteyn S. L. Osnovoyi obschey psihologii / Rubinshteyn S. L. – M. : Pedagogika, 1989. – 469 s.
9. Fokin YU.G. Prepodavnie i vospitanie v vyisshey shkole. Metodologiya, tseli i sodержanie, tvorchestvo : Uch. Posobie / YU.G. Fokin. – M., 2002.
10. Torrance E.P. The nature of creativity as manifest in its testing / Ellis Paul Torrance// R. Sternberg, T. Tardif (eds). The nature of creativity. – 1988. – P. 43-75.